

Dědická smlouva v praxi Inheritance contract in practice

JUDr. Jaroslav Buriánek, LL.M., DiS.

**Externý doktorand – Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav
súkromného práva**

Anotace

Rekodifikace českého soukromého práva s sebou přinesla zásadní koncepční změny, nová pravidla, novou a staronovou terminologii i instituty. Jednou ze změn uvedených v novém občanském zákoníku, zákoně č. 89/2012 Sb., je i kompletní úprava týkající se dědického práva, kde byla mimo jiné znovuzavedena dědická smlouva, jakožto hierarchicky nejsilnější dědický titul respektující v nejširší míře autonomii vůle zůstavitele. Článek se tedy bude zabývat dědickou smlouvou, její podstatou, podmínkami pro její uzavření, praktičností, ale i úskalími, která v důsledku jejího užití mohou v praxi nastat.

Anotation

The recodification of Czech private law brought about fundamental conceptual changes, new rules, new and old-new terminology and institutes. One of the changes introduced in the new Civil Code, Act No. 89/2012 Coll., is the complete regulation concerning the law of succession, where, among other things, the inheritance treaty was re-introduced as the hierarchically strongest succession title respecting to the widest extent. The article will deal with the succession contract, its essence, conditions for its conclusion, practicality, but also the pitfalls that may arise in practice due to its use.

Klíčová slova

Dědictví, dědic, autonomie vůle, dědické tituly, dědická smlouva, závěť, podmínky

Key words

Heritage, heir, autonomy of the will, succession titles, contract of inheritance, will, conditions

Úvod

Uplynulo cirka 6 let od uvedení rekodifikace českého soukromého práva v život. Rekodifikace se dotkla široké masy právních předpisů hmotněprávních i procesních. Téma příspěvku z oblasti dědického práva bylo vybráno i s ohledem na současné dění ve společnosti, kdy jediný Virus COVID 19 během několika málo týdnů ochromil takřka celý svět. Důsledkem virové epidemie pak je i nárůst jeho obětí. Daná pandemie nemá v posledních desetiletích obdoby. Lze důvodně předpokládat, že pandemie bude pro spoustu lidí výstrahou k obezřetnosti, což může lidi stimulovat k tomu, aby závčas začali přemýšlet o řešení případných dědických otázek. Na aktuálnosti problematiky se zajisté podepíše i nárůst dědických řízení, který v důsledku pandemie lze důvodně předpokládat. Uvedený stav se zajisté podepíše i na přetížnosti soudů a potažmo pak i notářů v postavení soudních komisařů, kterých je *numerus*

clausus. V rámci Nového občanského zákoníku (dále jen NOZ) byla rekodifikací zavedena některá nová, odstraněna přílišná slovní vata a v jistých okamžicích se navrátily do českého právního řádu i instituty, které nejsou pro české právní prostředí nové, ale nebyly po léta užívány. Po rekodifikaci došlo i k masivním změnám v oblasti dědického práva, kde tyto nastaly zejména v důsledku vymezení praktických potřeb společnosti a ideí, na nichž je NOZ vystavěn. Principem je ale základní koncepce dědického práva zachována a nevrací se k tzv. ležící pozůstalosti, která byla v OZ zakotvena až do roku 1950. Dědické právo tedy vzniká smrtí zůstavitele (člověka) a je právem na pozůstalost anebo na poměrný díl z ní, kdy pozůstalost klasicky představuje veškeré jmění zůstavitele schopné přejít na právní nástupce v okamžiku jeho smrti. Dědictví je představováno tou částí pozůstalosti, která skutečně na dědice přejde. Dědicem může být jak osoba fyzická, tak osoba právnická. Předpokladem ale je dědická způsobilost, která nastavuje pravidla tak, aby byl z dědického práva vyloučen ten, který se dopouští jednání pro společnost nepřijatelného a není hoden dědictví nabýt.^[1] Platí, že nedědí ten, kdo se dopustil vůči zůstaviteli nebo jeho předkovi, potomkovi či manželovi činu povahy trestného činu, nebo zavrženíhodného činu proti poslední vůli zůstavitele, dále ten, kdo byl zbaven rodičovské odpovědnosti z důvodu jejího zneužívání či zanedbání, ten, kdo jako zákonný dědic – manžel, se dopustil činu majícího znaky domácího násilí (srovnej § 1481 NOZ a násl.). Takto nastavená pravidla lze považovat za zcela opodstatněná, když slouží především na podporu morálky a úcty člověka k člověku, a navíc korespondují se záměrem zákonodárce zanechat co nejvíce majetku po zůstaviteli v rukou jeho nejbližších. Soudobá podoba dědického práva se snaží co nejvíce respektovat zásadu autonomie vůle, důsledkem čehož je snaha dát člověku maximální svobodu při rozhodování o osudu svého majetku po smrti. Samotná zásada je podpořena i zájmem státu, který se snaží zanechat co nejvíce majetku po zůstaviteli v rukou soukromých osob, než by se stal dědicem sám. Nejen z uvedených důvodů zaznalo změn jak **dědění ze zákona** (první, tradiční dědický titul), tak dědění na základě ostatních zákonem přípustných titulů, kdy explicitně NOZ vyjmenovává a podrobně upravuje **závěť** (druhý zákonem aprobovaný titul) a **dědickou smlouvu** (třetí dědický titul – opětovně zavedený, je mu v rámci hierarchie síly a přednosti dědických titulů přiznáváno privilegované přednostní postavení, a tedy i nejvyšší právní síla). Zákon nejmenuje jako dědický titul kodícil, jelikož kodicilem se dědici k dědictví nepovolávají. Kodícil může mít i samostatný právní život vedle závěti, může tedy existovat sám o sobě. Zákon kodícil chápe jako součást závěti. Proto pravidla, jež budou platit pro závěť se budou bez pochyb z větší části vztahovat i na její součást (kodícil).

Pokud se jedná o demonstrativní výčet změn v dědickém právu, pak považujeme za nutné zmínit, že byl s ohledem na výše zmíněnou zásadu autonomie vůle a zájem státu zachovat majetek v soukromých rukách jednotlivce upraven i počet dědických tříd z původních 4 na 6. Tato změna umožňuje v rámci zákonné posloupnosti nabýt dědictví i těm nejvzdálenějším příbuzným (strýc, teta, bratranec). Je bez pochyb, že taková koncepce zákona bude v praxi nacházet své místo zejména u lidí, kteří chtějí dědickým otázkám nechat volný průběh a nehodlají tedy využít jiných možností, které jim zákon skýtá. Takový postoj je jistě ovlivněn i předešlou právní úpravou, která byla v případě jiných dědických titulů než-li zákona značně procedurálně složitou. Dříve, pokud nikdo nedědil ani ve 4. skupině a nebylo-li tedy nikoho, kdo by dědil, uplatnil se institut odúmrti a majetek tak na základě tohoto titulu připadl státu. Dnešní koncepce je taková, že pokud nikdo nedědí na základě žádného dědického titulu, pak se **dědicem stává stát**, ale to již na základě konstrukce **fikce dědice**, kterému je však odepřeno právo dědictví odmítnout, což pro ostatní dědice neplatí, jelikož ti mohou dědictví odmítnout, a to nově i

prostřednictvím zmocněnce. Dědic, který dědictví neodmítne se nově může oproti předešlé právní úpravě **dědictví vzdát** ve prospěch jiného dědice dle § 1490 odst. 1 NOZ. U odmítnutí dědictví toto neplatí, jelikož dědictví dle NOZ nelze odmítnout ve prospěch jiné osoby. Odmítnutí dědictví má pak za následek skutečnost, že se na dědice, který tak učinil, hledí, jako by nikdy dědictví nenabyl, což ho zprošťuje i odpovědnosti za dluhy zůstavitele. Předešle totiž platilo, že dědic za dluhy zůstavitele odpovídal pouze do výše nabytého dědictví. Tato koncepce ale s ohledem na ochranu práv případných věřitelů neobstála. Dnes platí, že dědic, který dědictví nabyl, odpovídá za **dluhy zůstavitele** v celém rozsahu, tedy i nad rámec nabytého dědictví. Aby zákon nebyl k dědici příliš tvrdý, dává mu možnost využít institutu **výhrady soupisu dědictví**. Soupisem se vymezí čistá hodnota majetku zůstavitele v okamžiku jeho smrti. Důsledkem vyhotovení soupisu v zákonem stanoven lhůtě (srovnej § 1675 NOZ) pak je, že dědic bude povinen k úhradě dluhů zůstavitele pouze do výše nabytého dědictví, a nikoli tedy v plné výši. V praxi může v souvislosti se soupisem nastat spekulativní jednání, kdy dědic úmyslně neuvede některé věci ve snaze je utajit do soupisu. Zde, pokud o této skutečnosti věřitel ví, a tuto prokáže, zákon přestává dědice chránit, a tento je povinen uhradit dluhy v plné výši. Dědici je nově umožněno, aby se svého dědického **práva zřekl**, a to prostřednictvím smlouvy se zůstavitelem dle § 1484 odst. 1 NOZ. K zřeknutí se dědického práva zákon vyžaduje formu smlouvy v podobě veřejné listiny. Tento institut byl zaveden s ohledem na možnost vypořádání dědických otázek za ještě života zůstavitele. Pro institut zřeknutí se dědického práva je typické, že se lze dědického práva zříci jako celku nebo jen práva na povinný díl, jedná-li se o potomka dědice, což v důsledku znamená, že tento může ještě dědit. Zákon zde nestanovuje podmínku úplatnosti, či bezplatného zřeknutí se dědického práva, a tak je ponecháno na smluvních stranách, aby si tyto podmínky ujednaly dle vlastních vůlí a okolností daného případu. Zde ale platí, že pokud se jedná o bezúplatné zřeknutí, pak se toto nepovažuje za majetkovou dispozici (převod), což znemožňuje věřitelům dovolávat se neúčinnosti takového právního jednání. Jiná ale bude situace, pokud ke zřeknutí se dědictví dojde za úplatu či odbytné, kdy takovému právnímu jednání již věřitelé v zásadě odporovat mohou.

Mezi další změny patří i **úprava vydědění**. Zůstavitel může vydědit i nepominutelné dědice (dětí) a pokud ty nedědí, pak i jejich potomky. Když zůstavitel učiní prohlášení o vydědění, odejme tak nepominutelnému dědici právo na povinný díl (zcela nebo z části). Pokud se jedná o akt vydědění, je vyžadováno, aby v listině o vydědění byl uveden důvod, to zejména pro případné vznesení žaloby vyděděným na nesouhlas s vyděděním pro neexistenci důvodu vydědění. Důvody pro vydědění NOZ převzal z předešlé úpravy a upravil je. Dnešní úprava tak umožňuje vydědit i marnotratného či značně zadluženého potomka, existuje-li obava, že by tento pro své vlastní potomky nezachoval povinný díl. V takovém případě je pak povinný díl zůstaven jeho dětem, nebo až dále jejich potomkům. Naroveň vydědění je postavena **negativní závět**, kdy tímto způsobem může být vyloučen i jiný než nepominutelný dědic, nejčastěji manželka zůstavitele či manžel zůstavitelky, ačkoliv v jejich případě je nutné mít na zřeteli, že těmto nevzniká právo na povinný podíl. Předpokladem vyloučení z dědictví u těchto osob je, že jim svědčí zákonná dědická posloupnost.

Další novinkou v dědickém právu je zakotvení institutu **zcizení dědictví** (upraveno v § 1714 NOZ a násl.), což umožňuje dědici, který nechce anebo nemůže čekat na ukončení pozůstalostního řízení, aby smluvně zcizil dědictví. Zde zákon vyžaduje, aby taková smlouva byla pořízena ve formě veřejné listiny. Aby se v takových případech předešlo spekulativním jednáním, která by v praxi mohla nastat, řeší zákon přímo i otázku odpovědnosti smluvních stran, tedy zcizitele a nabyvatele, za případné dluhy zůstavitele

vůči věřitelům, kdy určuje, že smluvní strany za tyto odpovídají společně a nerozdílně (srovnej ust. § 1720 NOZ). Za velmi pozitivní změnu lze považovat i zakotvení institutu **dědické substituce**, která za předešlé úpravy absentovala. Praktická stránka zavedení tohoto institutu se uplatní zejména v okamžiku, kdy se osoba za dědice povolaná okamžiku nápadu dědictví nedožije. Náhradníků může být stanoveno hned několik. Dědí ten, který je ve výčtu pořadí náhradníků nejbližší osobě, která z jistého důvodu dědictví nenabyla. Zde se jedná o obecné náhradnictví, tedy *substitutio vulgaris*, známé již z dob římského práva. NOZ zná i svěřenské nástupnictví, při kterém kořeny také sahají do římského práva a podstatou se tedy jedná o možnost zůstavitele přikázat svému dědici, aby tento dědictví po své smrti, které od zůstavitele nabyt, převedl na konkrétně určeného svěřenského nástupce. Pokud se jedná o změny v dědění ze závěti, tyto budou zmíněny níže, jelikož bude zapotřebí řešit možný souběh dědických titulů, či jejich konkurenci. Samotné dědění na základě zákonné dědické posloupnosti nečiní větších praktických potíží, jelikož v takovém případě se prakticky od zůstavitele a dědiců nežadá prakticky ničeho. U ostatních dědických titulů se již ale vyžaduje aktivní jednání zůstavitele a v případě dědické smlouvy i aktivní jednání smluvního dědice.

I.1. Právní úprava dědické smlouvy v NOZ (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) a její vymezení vůči závěti

Za účinnosti zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (OZ) se institut dědické smlouvy nevyskytoval. Úprava dědického práva v té době byla velmi složitá a umožňovala dědit ze zákona nebo na základě závěti. NOZ dědickou smlouvu upravuje v rozmezí § 1583 až 1593. Z důvodové zprávy^[2] je patrné, že se jedná o institut protěžovaný a přednostně postavený na první místo mezi dědickými tituly. Důvodem znovuzavedení dědické smlouvy je i snaha zákonodárce dát lidem možnost uspořádat si soukromé vztahy a dispozice s majetkem tak, jak to jim to nejlépe vyhovuje. Jedná se o jediný dědický titul podstatou založený na dvoustranném právním jednání. Dědická smlouva vyžaduje konsensus dvou stran k tomu, aby jako smlouva obstála. Výhodou dědické smlouvy ale je, že pokud se zde uplatní i obecná pravidla platící pro právní jednání, pak má-li tato zejména formálních vad, nečiní ji to *ipso facto* neplatnou, pokud může obsahem obstát jako závěť.^[3]

Dědické právo z jádra vlastní systematiky dovoluje, aby jednotlivé dědické tituly vedle sebe koexistovaly, je tedy možné dědit čistě ze závěti, což může (je-li pořízeno o celé pozůstalosti) vyloučit dědění ze zákona, dále dědit ze závěti a ve zbytku ze zákona anebo současně ze zákona, dědické smlouvy a závěti. Takový stav v praxi nastane, pokud bylo pořízeno dědickou smlouvou o pozůstalosti do výše maximálně 3/4, dále bylo závětí pořízeno pouze o části zbývající pozůstalosti a ve zbytku byla pozůstalost ponechána bez úpravy k dědění ze zákona. Dědická smlouva přistoupení dalšího dědického titulu vyžaduje, jelikož zůstavitele omezuje co do možnosti nakládání s pozůstalostí a ukládá mu zanechat ¼ volnou pro další samostatný projev mimosmluvní vůle (závěť, odkaz, darování pro případ smrti).

Dědickou smlouvu a její podstatu je možné vysvětlit nejlépe jejím porovnáním se závětí, což je schopno poukázat na její výhody i nevýhody oproti ostatním dědickým titulům. Zásadním rozdílem, nikoli však jediným mezi závětí a dědickou smlouvou je, že závěť lze revokovat, či prostě zničit anebo sepsat novou tak, aby předešlá vedle nové obstála anebo vůbec neobstála. Obecně platí, že závěť s datem novější ruší závěť předešlou. Podmínku si však i zde zákon klade, jelikož pro odvolání závěti, chce-li tak zůstavitel

učinit, vyžaduje výslovnost odvolání a formu, kterou zákon předepisuje pro pořízení závěti, což plyne z ust. § 1577 NOZ. V případě závěti se tedy jedná o odvolatelný projev vůle zůstavitele. V případě dědické smlouvy je pak zapotřebí ke změnám či zrušení konsensu stran, popřípadě při jejím zrušení později pořízenou závětí souhlas smluvního dědice, což zákon vyžaduje striktně. Dědická smlouva nemůže být zrušena a ani měněna právním jednáním pouze jedné strany. Tato skutečnost dává dědici podstatně vyšší míru jistoty, než-li ostatní dědické tituly. Dědická smlouva v zákonném režimu neumožňuje, aby strana povoláná za dědice převedla svoje právo na jinou osobu, jelikož účinky smlouvy v podobě práva na dědictví vznikají až v okamžiku smrti zůstavitele.^[4] Smluvně však převod práva ujednat lze.^[5] V zákoně to není explicitně uvedeno, ale dědickou smlouvu lze zrušit i pozdější dědickou smlouvou. Toto, ale jen za předpokladu, že se na tom strany dohodnou, původní závazek zruší a nahradí ho novým. Stále se tedy jedná o stejné smluvní strany. Další možností je již výše uvedené zrušení smlouvy dohodou stran. Od dědické smlouvy může dědic odstoupit, pokud je to v ní ujednáno. Závětní dědictví lze jen přijmout nebo odmítnout. Dědická smlouva i závěť shodně umožňují za dědice povolat osobu fyzickou i právnickou. Jak v dědické smlouvě, tak v závěti může být ustanoven náhradní dědic. Dědická smlouva umožňuje manželům vzájemné povolání se za dědice, vzájemná závěť v jedné listině však přípustná není. Dědická smlouva smluvní strany zavazuje již za života zůstavitele. Závěť zavazuje až okamžikem smrti zůstavitele.

Dalším rozdílem je i skutečnost, že závěť má jasně daná pravidla pro vlastní platnost a platí pro ni značně kogentní pravidla. Závěť nemusí mít ani formu veřejné listiny,^[6] nemusí tedy být nalezena, i když byla fyzicky vyhotovena. Dědická smlouva hovoří jasně, neposkytují se žádné úlevy při jejím zřízení, jako je tomu možné ze zákona v případě závěti.^[7] Pro její vlastní platnou existenci se vyžaduje forma veřejné listiny. Pokud je dědická smlouva perfektní, pak je zde i jistota, že jedno z jejich vyhotovení vlastní zůstavitel a další pak smluvní dědic, popřípadě strana se na smlouvě podílejší. Dědickou smlouvu v podobě veřejné listiny vyhotovuje notář a ten ji v originále musí ze zákona uschovat a zaevidovat do neveřejné evidence vedené Notářskou komorou, stejně jako závěť, která byla notářem sepsána.^[8] Závěť sepsaná soukromou listinou je proto rizikovější, co se do ztráty či možnosti zničení a popírání pravosti týče. Závěť se staví i jinak vůči nepominutelným dědicům. Tyto lze v závěti opominout, pak mají regresní nárok, anebo je vydědit. Dědická smlouva umí tyto vztahy uspořádat jinak. Nepominutelný dědic se v ní může vlastního dědictví smluvně vzdát, a to i ve prospěch dědice, který by v zákonné posloupnosti vůbec status dědice neměl. Pravidlem ale je, že jak závěť, tak dědická smlouva musí pamatovat na skutečnost, že nepominutelný dědic musí svůj podíl na pozůstalost dostat vždy, nevzdal-li se ho smluvně anebo nebyl-li vyděděn.

Dědická smlouva umí povolat za dědice druhou smluvní stranu anebo i třetí osobu, stojící mimo smluvní vztah. Jedná pak o smlouvu uzavřenou ve prospěch třetí osoby nemající status smluvního dědice. Závěti se dědic k dědictví nepovolává za úplatu (pomineme-li podmínku – odkaz, příkaz), ale u dědické smlouvy úplatnost či bezúplatnost záleží pouze na smluvních stranách. Úplata z dědické smlouvy pak může být představována peněžitým plněním, respektive protiplněním, důchodem, naturálním plněním anebo zajištěním péče o zůstavitele,^[9] popřípadě osobu, na které se strany dohodnou, a to po dobu, na níž se strany dohodnou. Dědická smlouva na první pohled vykazuje širokou variabilitu. Shodně jako závěť může dědická smlouva obsahovat i podmínky, popřípadě ustanovení o zřízení odkazu. Pro

podmínky v dědické smlouvě se neuplatní ustanovení o podmínkách v závěti, ale ustanovení o podmínkách pro smluvní vztahy plynoucích z § 549 a § 549 NOZ.^[10]

Další rozdíl je také v pořizovací způsobilosti, kdy závěť je zákonem umožněno pořídit samostatně bez souhlasu zákonného zástupce již osobě starší 15 let, která dosud nenabyla plné svéprávnosti, to s podmínkou formy (veřejná listina). U dědické smlouvy, zjevně s ohledem na její možné negativní a takřka nevratné důsledky má zákon pro její pořízení pravidla přísnější. Požaduje kumulativně, aby ten, kdo hodlá pořídit ve formě dědické smlouvy byl zletilý a plně svéprávný. Zde je nutné si uvědomit, že by byla taková dědická smlouva neplatnou, pokud by ovšem neobstála jako závěť. V praxi se vyskytovaly případy, kdy bylo mylně uváděno, že i osoba, která nabyde dle NOZ^[11] plné svéprávnosti uzavřením manželství anebo emancipací má pak pořizovací způsobilost k dědické smlouvě. Opak je pravdou, protože obecná část NOZ, kde je otázka svéprávnosti řešena, je v postavení *lex generalis* vůči speciální úpravě dědického práva, které problematiku upravuje odlišně.

Rozdíl mezi děděním ze zákona, ze závěti a z dědické smlouvy je také v možnosti rozsahu naložení s pozůstalostí. Dědí-li se ze zákona, praktické potíže v této otázce nevznikají v důsledku jasně daných podílů plynoucích přímo z dikce zákona, což sleduje v princip rozdělení (vyčerpání) celé pozůstalosti. V případě dědění ze závěti jsou pravidla nastavena tak, že je možno za běžných okolností, nejedná-li se o osobu uvedenou v § 1528 NOZ, tedy osobu omezenou na svéprávnosti z důvodu závislosti na alkoholu, psychotropních látkách či hráčské vášni, pořídit o celém majetku. Nastane-li situace představující výše uvedenou výjimku, pak taková osoba omezená na svéprávnosti může ze zákona pořídit maximálně do výše ½ pozůstalosti. Ve zbytku je ponechán prostor pro zákonné dědice. Není-li ale dalších zákonných dědiců a měl-li by dědit stát v postavení jediného zákonného dědice, pak i takto omezené osobě zákon dává možnost pořídit o celé pozůstalosti. U dědické smlouvy platí obdobné omezení. Osobě omezené na svéprávnosti pro alkohol, psychotropní látky či hráčství, dovoluje pořídit jen v rozsahu, v jakém je této osobě umožněno pořídit závěť, což je maximálně ½ pozůstalosti. Navíc z této poloviny musí zůstat ¼ volná pro zvláštní, tedy samostatný projev vůle.

Nepořídí-li zůstavitel v závěti o celém majetku, podpůrně nastoupí ve zbytku dědění ze zákona, což zajistí rozdělení celé pozůstalosti. Závěť neumožňuje převzít dědictví za života zůstavitele. Dědická smlouva převod majetku za života zůstavitele naopak dovoluje. V praxi může nastat stav konkurence dědických titulů vedle sebe. Zde se zejména jedná o otázky spojené s odmítnutím dědictví ze závěti. Ustanovení o odmítnutí dědictví se koncipovalo právě z důvodu, aby bylo předejito možným spekulacím, a to pro případ, že dědic povolán k dědictví z titulu závěti, která obsahuje podmínku, příkaz, či doložení času, tedy nějakou uloženou povinnost spojenou s přijetím dědictví dle vůle zůstavitele, dědictví z tohoto titulu odmítl a dědil by ze zákona, čímž by se prakticky uložené povinnosti zbavil. Na takového dědice, pokud odmítne dědictví, se pohlíží, jako by dědictví nenabyl a z jiného titulu, ze zákona myšleno, nedědil, jelikož toto by zcela odporovalo vůli zůstavitele, který právě vlastní vůli projevenou v závěti dědice k dědictví povolal. Dědic povoláný závětí může dle vlastní vůle dědictví odmítnout. Dědic povoláný dědickou smlouvou může také dědictví odmítnout, ale to pouze za předpokladu, že tato dědická smlouva nevylučuje. I v tomto případě pak nemůže být dědicem ze zákona. Uvedené případy pak jasně vypovídají o skutečnosti, že ten, kdo byl z vůle zůstavitele povolán dědicem na základě jeho pořízení pro případ smrti nemůže dědit ze zákona, pokud dědictví z pořízení zůstavitele odmítne.

Obdobně by se postupovalo v případě souběhu titulů, při kterém by zůstavitel 1 zákonnému dědici zanechal majetek na základě 2 platných titulů, tedy dědické smlouvy a závěti, kdy zde je vyloučeno, aby dědic dědil pouze z jednoho titulu toho výhodnějšího. Pokud by ve stejné situaci došlo ke konkurenci titulů, t. j. dědici 1 by ve věci stejného podílu na dědictví svědčily tituly oba, pak by dědic dědil na základě titulu dědické smlouvy, která je postavením výše. Odmítne-li zákonný dědic dědictví z dědické smlouvy (která to nevylučuje), nemůže nabyt dědictví ze závěti a zákonné posloupnosti, pokud došlo k souběhu všech tří titulů.^[12] Platí tedy, že svědčí-li ale zákonnému dědici všechny dědické tituly, pak se odmítnutí dědictví či jeho přijetí vztahuje na všechny. Jednou učiněné prohlášení o odmítnutí či přijetí dědictví nelze odvolat. Pokud si budou konkurovat dvě či více dědických smluv, bude situace složitější, kdy, pokud jedna z nich obsáhne celé $\frac{3}{4}$ pozůstalosti, a je-li platnou, pak smlouva pozdější často v praxi neobstojí vůči smlouvě původní. Jiná situace bude, pokud každá ze smluv bude například pořizovat jen o $\frac{1}{4}$ majetku zůstavitele, a kumulací těchto titulů ani nedojde k možnému vyčerpání $\frac{3}{4}$ majetku zůstavitele, což prakticky, pokud se smlouvy netýkají stejné specificky určené věci, není nic proti ničemu, když toto zákonu a vůli zůstavitele neodporuje. V takovém případě by měly obě smlouvy obstát, jelikož ve zbytku je litera zákona naplněna a $\frac{1}{4}$ dědictví je ponechána k jinému, než-li smluvnímu pořízení zůstavitele. Dědická smlouva i závěť vyžadují osobní účast při jejich zřízení i změně. Jednání v zastoupení zmocněncem je kogentně vyloučeno. Závěť lze povolát i skupinu osob určenou druhově. Zde platí fikce, že dědí obec, kde zůstavitel žil a kde se skupina nachází. Dědická smlouva vyžaduje k platnosti konsensus ve vůlích. Vyžaduje tedy konkrétní stranu, respektive její identifikaci, jelikož může být uzavřena ve prospěch třetí strany.

Ve věci odpovědnosti za dluhy platí, že pokud neexistuje výhrada soupisu a dědictví nebylo odmítnuto, pak dědic odpovídá za dluhy zůstavitele i majetkem vlastním. Je-li dědictví dluhy přetíženo, je právem dědice z intestátní posloupnosti i testamentární posloupnosti dědictví odmítnout. Obdobně může dědic odmítnout i dědictví z dědické smlouvy, pokud to tato nevylučuje. Dědická smlouva, jelikož tato může obsahovat prakticky cokoli, na čem se strany shodnou a co neodporuje zákonu a dobrým mravům, může obsahovat příkaz, a to i přes to, že to zákon explicitně neuvádí (Velký komentář k NOZ – Fiala Drápal a kol. totiž v ustanovení o příkazu uvádí, že tento je možné uložit prakticky každému, komu zůstavitel něco zůstavil),^[13] anebo také odkaz, jelikož z ustanovení o odkazu plyne, že se tento zřizuje pořízením pro případ smrti, což je představováno jak dědickou smlouvou, tak závětí a dovětkem.^[14]

Dědická smlouva může obsahovat i zřeknutí se dědictví ve smyslu dikce § 1586 NOZ. Negativním obsahem dědické smlouvy tedy potom je i dohoda se zákonnými dědici o tom, že se dědictví zřeknou. Závěť takovou dohodu, zřídit neumožňuje. V závěti lze dědice vydědit či opominout. Důsledky neuvedení zákonného či nepominutelného dědice v závěti zákon upravuje značně podrobně. Je-li obsahem dědické smlouvy zřeknutí se dědictví ve prospěch smluvního dědice, pak platí, že pokud smluvní dědic z jakéhokoli důvodu nedědí, zřeknutí se dědictví pozbývá právních účinků bez dalšího.^[15] Uvedené ale platí za předpokladu, že se všichni zákonní dědici ve smlouvě dědictví zrekli, a že nebyl smluvnímu dědici v dědické smlouvě ustanoven náhradník, anebo že dědická smlouva nebyla uzavřena ve prospěch třetí osoby, protože tato osoba nemá status smluvního dědice. Odmítnutí dědictví z dědické smlouvy může otevřít prostor pro zákonnou dědickou posloupnost, nebyl-li ustaven náhradní dědic a nebylo-li odmítnutí vyloučeno.

II. Dědická smlouva – nakládání s majetkem za života zůstavitele a možnost převzetí majetku již za života zůstavitele.

Pro dědickou smlouvu je typické, že její uzavření v zásadě neomezuje zůstavitele v nakládání s vlastním majetkem. Dědic povolán smlouvou k dědictví dědí pouze to, co z majetku zůstavitele po jeho smrti zbyde. Aby v dané věci měl smluvní dědic více jistoty, že zůstane zachováno co nejvíce z majetku zůstavitele, dává mu zákon nástroje k možné obraně, to pro případ, že by zůstavitel pořídil následně pro případ smrti neslučitelně s dědickou smlouvou anebo daroval veškerý majetek jiné osobě a tím by smluvní dědic o ujednané dědictví zcela přišel. Smluvní dědic se může bránit dovoláním se neúčinnosti takového právního jednání zůstavitele. Využitelnosti toto ustanovení najde zejména v případech, kdy zůstavitel povolá smluvního dědice a zůstaví mu konkrétní věc, například pozemek nebo dům, a tento následně daruje nebo zůstaví či odkáže. Dědická smlouva umožňuje oproti závěti, aby smluvní dědic převzal majetek zůstavitele již za jeho života. Zde ale platí, že pokud došlo k odevzdání majetku smluvnímu dědici za života zůstavitele, dochází i k přechodu práv a povinností plynoucích z dědické smlouvy na dědice smluvního dědice. Uvedené ustanovení o přechodu práv a povinností lze ale smluvně modifikovat v rámci smluvní volnosti. Pokud byl majetek převeden a sepsán ve formě notářského zápisu (soudpis) bude se dědická smlouva zásadně týkat pouze tohoto majetku. Smluvně lze ale výslovně ujednat i opak uvedeného. Pokud by byla ujednána okleštěná verze, pak, pokud by zůstavitel ve zbytku o majetku nepořídil závětí, dostalo by se na řadu dědění ze zákona.

III. Podstata dědické smlouvy uzavřené mezi manželi

Dědická smlouva může obsahovat vše, co neodporuje zákonu, nebo co zvláštní ustanovení o dědictví nevylučuje. I zde je zásadním, že jedna strana povolává za dědice či odkazovníka stranu druhou, a tato to přijímá. Může tedy obsahovat i povolání manžela za dědice či povolání manželů se za dědice či odkazovníky navzájem. Na platnost takto uzavřené dědické smlouvy nemá vliv ani skutečnost, že manželství zanikne rozvodem, pokud smluvní ujednání neříká opak. Naopak ale, i když zákon toto v ustanoveních o manželské dědické smlouvě explicitně neuvádí, bude i zde mít na platnost smlouvy vliv věk manželů. Pokud by tedy bylo manželství 16. letých, pak institut dědické smlouvy platně zřídit nelze, jelikož není možné kumulativně naplnit podmínku plné svéprávnosti a zletilosti uvedenou v § 1584 odst. 1 NOZ. Sepsání závěti ve formě veřejné listiny zde ale možné je. Pokud je manželství prohlášeno za neplatné, pak takové rozhodnutí ruší práva a povinnosti z dědické smlouvy mezi manželi.

Zákon pamatuje i na důvody rozvratu manželství a tím i nepřímě na domácí násilí, kdy zanikne-li manželství, má každá strana právo na soudu žádat zrušení dědické smlouvy, pokud nebylo toto ve smlouvě vyloučeno. Soud zde ale chrání manžela, který rozvrat nezapříčinil a bylo-li by tedy žádáno o zrušení smluvního závazku proti chráněnému manželů, pak by žádosti nevyhověl. Smlouva mezi manželi může obsahovat ustanovení o závazku týkajícího se nemožnosti dědictví odmítnout. Dědickou smlouvou mezi manželi se dle díky zákona povolávají pouze oni za dědice bez možnosti určení náhradníka. Jde tedy mnohdy o nevýhodu, ale ctí se evidentně osobní vztah manželů a jejich vůle. I dědická smlouva uzavřená mezi manželi vyžaduje formu veřejné listiny a osobní účast. I zde platí, že nepominutelný dědic musí svůj povinný díl dostat vždy, pokud nebyl vyděděn. Omezení možnosti poříditi dědickou smlouvou do $\frac{3}{4}$ pozůstalosti se uplatní i v tomto případě, a to stejně jako možnost uzavřít smlouvu úplatně či bezúplatně, což může být prospěšné v okamžiku, kdy manželství zanikne,

práva a povinnosti z ní zůstanou zachována a v možnostech a majetku rozvedených manželů jsou diametrální rozdíly. Úplatnost zde může být kompenzována jak důchodem, tak případnou osobní péčí.

IV. Úskalí dědické smlouvy v kontextu zákonných omezení dle § 1585 odst. 1 NOZ

Mimo nevýhody, že dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti, ale pouze do $\frac{3}{4}$ (za předpokladu, že osoba není v dané věci omezena na svéprávnosti a nepřísluší ji ze zákona z tohoto důvodu pořídit dědickou smlouvou pouze do $\frac{3}{4}$ možnosti pořízení ze závěti, což v důsledku činí $\frac{3}{8}$ z pozůstalosti), se jeví být problematické i zachování $\frac{1}{4}$ pozůstalosti k pořízení z jiného titulu. V praxi mohou nastat stavy, že byť takový úmysl zůstavitel neměl, dojde k porušení tohoto pravidla, s čímž jsou pak spojeny právní následky, mnohdy neplatnost dědické smlouvy. Otázkou stále otevřenou, a ne zcela jasnou je, když tedy může být jednak majetek odevzdán za života zůstavitele a druhak tento s ním bez významných omezení, pokud odevzdán nebyl, může dle libosti nakládat, z čeho že se vypočte ona $\frac{1}{4}$, která musí zůstat volná pro další projev vůle zůstavitele. Zde zřejmě bude rozhodovat okamžik, kdy se tato otázka bude posuzovat. Logické se jeví být vypočítávat onu $\frac{1}{4}$ až v okamžiku, kdy zůstavitel zemře, jelikož právě v této době lze hovořit o majetku, který zanechal. Zde se tedy bude jednat o poměr $\frac{3}{4}$ a $\frac{1}{4}$ čisté pozůstalosti, přičemž je předem nutno odečíst dluhy a povinné díly nepominutelných dědiců. Pro takové chápání je podporou i skutečnost, že zůstavitel může s majetkem za života nakládat dle libosti. Hodnota majetku v okamžiku uzavírání smlouvy by tedy neměla být rozhodná. Komplikacím v podobě neplatnosti dědické smlouvy by se dalo předejít uzavřením dědické smlouvy, která by byla uzavřena tak, že by pozůstalost vymezovala procentem, nebo zlomkem z toho, co po zůstaviteli čistého zbyde. Pak by nevznikaly ani pochyby o čisté $\frac{1}{4}$, když závěť může pořídit tak, že odkáže závětnímu dědici to, co z čistého dědictví zbyde po odečtení $\frac{3}{4}$ o kterých pořídil dědickou smlouvou. Aby byly v dědické smlouvě uvedeny konkrétní věci je nepředmětné zejména proto, že pozůstalost se mění v prostoru a čase. Zůstavitel tedy nemusí v okamžiku smrti věci ve smlouvě případně vymezené již vůbec vlastnit.

V. Pořídit pro případ smrti dědickou smlouvou, závěť či zachovat zákonnou posloupnost?

Zde bude záležet, jaké jsou v okruhu dědiců, tedy nejčastěji v rodině vztahy a také na tom, kolik je majetku k dědění a kolik je dědiců. Dědická smlouva v dnešní podobě díky laxnosti ve formulacích zákonné úpravy a snad také z důvodu, že nedovoluje pořídit o celém majetku nevyzývá ve společnosti oblibu. Zákonná úprava je ve věci dědické smlouvy značně strohá a mnohdy nejasná. Mlčí například v možnostech povolání se navzájem za dědice jinými subjekty mimo manželů, snoubenců a registrovaných partnerů, i když toto možné je, mlčí i o praktickém výpočtu volné čtvrtiny, respektive rozhodném okamžiku pro její výpočet a stejně tak o možnosti, aby se na stranách smlouvy vyskytovala pluralita subjektů. V zákonné úpravě také chybí explicitní ustanovení o možnosti povolat *nascitura* – *respektive uzavřít smlouvu v jeho prospěch*. Dědická smlouva také ve své soudobé úpravě přímo nezohledňuje institut darování pro případ smrti.^[16] Otevřených a nejasných otázek k řešení kolem dědické smlouvy je víc než dost. Jen změna zákona podrobnější úpravou a propracováním jednotlivých ustanovení může z dědické smlouvy učinit institut praxí častěji využívaný tak, aby tento mohl konkurovat propracované, tradiční právní úpravě závěti.

Závěr

Z uvedených faktů je patrné, že dnešní právní úprava institutu dědické smlouvy je sice v zákoně obsažena, otázkou ale zůstává, nakolik kvalitně, když není praxí využívána. S ohledem na mladost současné právní úpravy není ani dostatek judikatorních závěrů, které by posloužily k úpravě zákona pro zvýšení obliby institutu a odstranění neodpovídajících mnohdy nedokonalých a vágních ustanovení zákona. Samotná notářská praxe není schopna díky nízkému počtu poptávky po této službě dostatečně intervenovat ve věci natolik, aby změny v zákoně podporující užívání daného institutu a jeho zpřeciznění nastaly v dohledné době. Za současného právního stavu neexistuje univerzální receptura, jak nejlépe s dědictvím naložit a toto rozdělit, jelikož každý dědický případ vykazuje svá originální specifika, ale s ohledem na skutečnost proměnlivosti obsahu pozůstalosti a vůli zůstavitele rozdělit majetek dle vlastní úvahy mezi konkrétní subjekty, se pak stále jeví být výhodnější užití institutu závěti, nejlépe sepsané notářem, kdy tento je navíc pojištěn a za případné vady odpovídá. V rodinách, kde tato otázka řešena není a ani z podstaty být řešena nechce, pak je výhodnější zachovat režim dědické posloupnosti.

Použité informační zdroje

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* ve znění pozdějších předpisů (vzpp) – NOZ

Zákon č. 292/2013 Sb., *Zákon o zvláštních řízeních soudních*, vzpp.

DŮVODOVÁ ZPRÁVA, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – NOZ

ELIÁŠ, K. a kol. 2012. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2

FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. 2015. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720)*. Komentář. 1.vyd. Praha: C. H. Beck 2015. 648 s. ISBN 978-80-7400-570-1

HURDÍK, J. 2014. *Občanské právo hmotné*. Obecná část. Absolutní majetková práva. 2. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 311 s. ISBN 978-80-7380-495-4

NOVOTNÝ, P., NOVOTNÁ, M. 2014. *Nový občanský zákoník – Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, a. s., 2014. 168 s. ISBN 978-80-247-5168-9

www.justice.cz

www.nkcr.cz

Poznámky pod čiarou

[1] NOVOTNÝ, P., NOVOTNÁ, M. 2014. *Nový občanský zákoník – Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, a. s., 2014. 168 s.

[2] Důvodová zpráva k NOZ, dostupné z www.justice.cz

[3] Srovnej ust. § 1591 NOZ ve věci neplatnosti dědické smlouvy

[4] HURDÍK, J. 2014. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 311 s.

[5] Srovnej ust. § 1588 odst. 1 NOZ

[6] Závěť lze platně zřídit pouze v písemné formě (pokud se nejedná o typ závěti s úlevami), nezáleží zde pak, zda se jedná o soukromou listinu nebo veřejnou listinu. Veřejná listina je však podmínkou u osoby, jež dovršila 15 let věku a dosud nenabyla plné svéprávnosti, jelikož tato bez souhlasu zákonného zástupce může pořídit pro případ smrti závěť pouze ve formě veřejné listiny, viz § 1526 NOZ.

[7] Závěť s úlevami je upravena v NOZ v § 1542 a následujících, kdy tedy v podstatě může za daných okolností a splnění podmínek kladených na svědky být pořízena v ústní formě, což je novem oproti předešlé právní úpravě.

[8] Ve věci postupu notáře srovnej Notářský řád, zákon. č. 358/1992 vzpp.

[9] FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. 2015. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720)*. Komentář. 1.vyd. Praha: C. H. Beck 2015. 648 s.

[10] HURDÍK, J. 2014. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 311 s.

[11] ELIÁŠ, K. a kol. 2012. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012., s. 81n. k § 30 NOZ

[12] FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. 2015. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720)*. Komentář. 1.vyd. Praha: C. H. Beck 2015. 648 s.

[13] FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. 2015. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720)*. Komentář. 1.vyd. Praha: C. H. Beck 2015. 648 s.

[14] NOVOTNÝ, P., NOVOTNÁ, M. 2014. *Nový občanský zákoník – Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, a. s., 2014. 168 s.

[15] NOVOTNÝ, P., NOVOTNÁ, M. 2014. *Nový občanský zákoník – Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, a. s., 2014. 168 s.

[16] Ve věci darování pro případ smrti srovnej ust. § 2001 NOZ.